

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)

פרשת השבוע

פרשת תצוה
משה ואהרן בציווי המשכן
מאת רב אליקים קרומביין

א. אי-הזכרת שמו של משה ב"תצוה"

שגור בפנינו שפרשתנו מיוחדת בכך שחוץ מספר בראשית, היא היחידה שבה אין שמו של משה רבינו מוזכר. אמנם "כמעט" קיימת עוד פרשה כזאת, והיא פרשת האחות - תרומה, בה מוזכר משה פעם אחת בלבד - בתחילתה ("וידבר ה' אל משה לאמר"). לכן יותר מדויק יהיה לומר שלאורך כל ציוויי מלאכת המשכן שבפרשות תרומה-תצוה, אין משה מוזכר אלא בפתיחתן. וזה בניגוד למה שמוכר לנו בכל התורה, שתמיד נפתח כל ציווי חדש ב"וידבר ה' אל משה לאמר". התופעה בולטת אם נשווה את תרומה-תצוה להתחלת פרשת כי תשא. גם שם ישנם ציוויים לגבי המשכן, אבל שם כל עניין מחולק לעצמו. ובכך נשאלת השאלה - מה פשרה של ההשמטה היוצאת-דופן של "וידבר ה' אל משה לאמר" בתרומה-תצוה?

ב. "ויהי שם עם ה'"

כמדומה שפתרון החידה נעוץ בפסוקים שבסוף פרשת משפטים, המהווים מבוא לפרשות תרומה-תצוה: "ויעל משה אל ההר, ויכס הענן את ההר...ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר; ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה."

התורה מכינה אותנו לכך שהציוויים הבאים נאמרו במפגש סודי ואינטימי, עוטה ענן וערפל. אופיו המיוחד, הבלתי-ניתן להשגה פשוטה, של מפגש זה, רמוז מפסר פעמים לאורך ציוויי המשכן: "וראה ועשה כתבניתו אשר אתה מראה בהר", וכן ה"אורים והתומים" המסתוריים הנמסרים מה' למשה ואיננו יודעים מה טיבם. בפרשות תרומה-תצוה מגוללת התורה מעט את הפרגוד ואנחנו צופים בהתייחסות שאין דומה לה, כמציצים מן החרכים.

התורה רגילה להציג את מצוותיה בצורה דידקטית, ולכן היא נותנת רווח בין עניין לעניין, הפסקה שבה הדברים ייקלטו ויובנו. משנלמד העניין הקודם, תפתח התורה את הנושא החדש ב"וידבר ה' אל משה לאמר". אבל כאשר הדברים נמסרים בהתגלות נבואית בעלת עוצמה, אין הפסקות. במעמד הר סיני שמעו בני ישראל "קול גדול ולא יסף" (דברים ה: יט). פירש רש"י שם: "מתרגמין ולא פסק, לפי שמדת בשר ודם אינו יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת וצריך להפסיק, ומדת הקדוש ברוך הוא אינו כן לא היה פוסק..."

ההאזנה לדבר ה' ישירות מפי הגבורה כרוכה בשמיעת הדברים כפי שה' אומר אותם, בבת אחת, ללא קיטועים והפסקות הנחוצים לבני אנוש שאינם מסוגלים בדרך כלל לקלוט באופן כזה. עוצמת ההתגלות הנבואית מחדירה את הדברים ללב השומעים, ואין צורך ב"לקיחת אור" בין עניין לעניין.

כזה היה דיבור ה' אל משה בהר, בצוותו על בניית המשכן. הדברים נאמרים תוך התייחסות ה' עם משה שהיא המשך מעמד הר סיני, ועל כן נמשכת התופעה של "לא יסף". ארבעים יום וארבעים לילה, לא הפסיק משה רבינו כדי לאכול ולשתות, כי הוא עסוק בשמיעת ה"קול הגדול" המלמד תורה בלי הפסק.

ג. המיוחד שבציווי המשכן

אבל יש לשאול - מדוע התורה מתארת דוקא את ציוויי המשכן בצורה זו, ולא שום מערכת חוקים אחרת? הלא תורה כולה פרטיה ודקדוקיה נאמרו בסיני, ואף על פי כן בדרך כלל כתובים שאר החוקים בצורה הדידקטית הרגילה.

לשם הבנת עניין זה יש לזכור מה קדם לעלייה זו של משה להר סיני. לאחר ששמעו בני ישראל את עשרת הדיברות, באו אל משה ואמרו "הן הראנו ה' א-להינו את כבודו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש...ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת, אם יוספים אנחנו לשמע את קול ה' א-להינו עוד ומתנו...קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' א-להינו..." (דברים ה: כא-כד)

הרמב"ן בפרשתנו עומד על כך שבקשה זו של העם, והיענותו של ה' לבקשה, אירעו לפני עליית משה להר בסוף פרשת משפטים (עיין בדבריו כד: ג, יב). ההתייחסות של משה עם ה' בענין בראש ההר הוא מענה לבקשת העם, שמאותו יום לא יצטרכו הם בעצמם להתנסות באותה חוויה כבירה.

מסתבר שמשום כך מוצג דוקא המשכן בנושא התגלותו היחידנית של ה' למשה. המשכן הוא מקום השראת השכינה, ומשהוקם, הוא המקום שבו התייחד דיבורו של הקב"ה עם משה - "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון העדות" (פרק כה: כב). תוך כדי התגלותו למשה, מצווה הקב"ה למשה על הסידורים הדרושים להמשכו המתמיד של אותה התגלות. וכשם שצורת התייחסותו של ה' עם משה מהווה מענה לבקשת העם, כן גם תוכן ההתייחסות - ציווי מלאכת המשכן - היא הסכמה לבקשתם, בקביעת מקום שבו ישמע משה לבדו את "קול גדול ולא יסף", "הוא הקול המתפרש בתהילים קול ה' בכח קול ה' בהדר, קול ה' שובר ארזים" (רש"י ויקרא א: א).

ד. בין "תרומה" ל"תצוה"

ציינו שה' נענה בחיוב לבקשת העם שלא ישמעו עוד את "הקול הגדול". יש לעיין בדבר - האם כך היה גם רצונו של ה' לכתחילה ובאופן עקרוני? אמנם מהפסוקים נראה שהמדיניות של דיבור עם משה בלבד נודעה רק לאחר שהעם התעורר לעניין, אך יתכן להבין זאת משום "מגלגלין זכות על ידי זכאיי", פי שאומרים חז"ל לגבי פרשת פסח שני שהתחדשה לאחר בקשת הטמאים במדבר, או פרשת נחלות שנכתבה בעקבות תביעת בנות צלפחד. או שמא אין הדבר כן, ורצונו של ה' הוא שבאמת העם בעצמו ישמע תמיד את הדיבור, ורק הסכים להתייחד עם משה בלבד כתוצאה מבקשתם של ישראל?

נראה שיש הבדל בעניין זה בין פרשת תרומה לפרשת תצוה. בתרומה - משה במרכז. הגם ששמו איננו מוזכר, כבר ראינו שנוכחותו מורגשת כמעט בחוש, שהרי הוא לבדו המתייחד באינטימיות עם בורא העולם. אך בפרשת תצוה מסתמן שינוי. לראשונה, בסמוך לתחילת הפרשה, מצטוו משה לפנות לאחרים: "ואתה תדבר אל כל חכמי לבי" (כ"ח, ג). מדוע נאמר לו כן במיוחד בעשיית בגדי הכהונה? קשה לומר שבפועל נחוצה יתר שיתוף פעולה בקשר אליהם, מאשר בכל כלי המשכן. אין זאת אלא שמגמת התורה בפרשתנו היא - לבטל את מרכזיותו הבלעדית של משה. ועיקר ביטויו של מגמה זו, בהפנית תשומת הלב לאהרן.

ה. השוני בין משה לאהרן

חטא העגל מתחיל להתגולל כתוצאה מאמירת העם לאהרן: "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו, כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו." (ל"ב, א)

העם ידע יפה "מה היה לו" למשה. הרי הם אלה ששלחו אותו למעלה ההר, כדי שהם לא יצטרכו בעצמם לעמוד בפני הנוכחות הא-להית. נראה שבני ישראל מדברים פה בעיקר על מחסור נפשי. לאחר שזכו להתגלותו של ה', תגובתם המידית אכן היתה שהחוויה היא גדולה מנשוא. אבל כאן הודאה בפיהם: התברר להם שככלות הכול, הם זקוקים לקשר הישיר עם השכינה. בזמנו נלהבו מהצעת הקב"ה להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש", וכעת הם מוצאים את עצמם בחוץ, מנותקים. משה מתבודד לו עם ה' בראש ההר, ואילו הם נשארים למטה וממתנינים.

אישיותו של אהרן מרכזת סביבה את התנועה להחזיר לעם את מעורבותו הפעילה בדו-שיח עם הקב"ה. זה הבסיס להיענותו - המוטעית - לדרישתם לעשות את העגל. גם אהרן הכהן הגדול, כמה אחיו, הוא אמנם שליח של העם ליצגם בפני ה' במשכן. אבל בבוא אהרן אל הקודש, עליו לשאת על כתפיו את שמות בני ישראל, ומשפטם על לבו תמיד, כפי שהדבר

מתבטא בחריטת שמות השבטים באבני החושן והאפוד (פרק כ"ח, פסוקים יב, כט-ל). גם בבואו אל הקודש פנימה ביום הכיפורים, רק "בזאת יבא" - בפר בן בקר ושעיר לכפר על בני ישראל. אהרן מביא איתו, באופן סמלי, את בני ישראל למשכן.

סמליות זו היא גם מטען חינוכי. על כל העם לשאוף להתקרב לה'; הכהנים אינם תחליף לעם בעבודתם במשכן, אלא מורי דרך. ובזה שונה משכן שמושה משמש בו דמות מרכזית, ממשכן שתפקודו סובב על עבודת אהרן ובניו. אישיותו של אהרן, שלפי המסורת האגדית היא עממית ומעורבת עם הבריות בהשוואה לזו של משה, מתאימה מאוד למהפך של פרשת תצוה.

משה רבינו, עם היותו דמות נערצת, קשה לפשוטי העם לראות בו מודל לחיקוי. איש זה הוא מלאך ממתניו מעלה, מסוגל לא לאכול ולשתות ארבעים יום וארבעים לילה. אבל כאשר אהרן נכנס למשכן כדמות דומיננטית, הרי שכל משמעותו של מקדש ה' משתנה. אין זה מקום שבו מתייחד הדיבור למשה איש הא-להים לבדו, וזאת על מנת לפטור את כל העם מהצורך להיראות לפני השכינה. מעתה מתגלה המשכן כאמצעי של השראת שכינה עבור כל העם. המשכן הופך לאתגר קיומי עבור כל אחד מישראל.

הרמב"ם, בדבריו המפורסמים בסוף הלכות שמיטה ויובל, הדגיש שבט לוי הוא דוגמה שממנה יכולים כל המין האנושי ללמוד: "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו, מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים... לפיכך הובדלו מדרכי העולם... ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכן באי עולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעת את ה'... הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם."

ובכן יש להבחין לאורך ציווי המשכן בהתקדמות הדרגתית, בשינוי הדגשה באשר לתפקידו של המשכן, וכיצד הוא משיג את מטרתו של "ושכנתי בתוכם" - האם על ידי התגלות ליחיד סגולה המשרתים בקודש במקום של בני ישראל, או על ידי הצבת אתגר רוחני עבור כל אחד ואחד.

תמציתו של המהפך בולטת בהשוואת פתיחתם של ציוויים אלה לסיומם. בראש פרשת תרומה, פותחת התורה בבניית הארון. מיקום זה בוודאי מעיד על מרכזיותו של הארון במשכן. ואת תפקידו של הארון מסכמת התורה: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון העדות". מטרת גילוי השכינה היא כדי להיוועד עם משה - להמשיך את התייחדות סיני.

גם בפסוקי הסיכום בסוף תצוה (סוף פרק כט) מוזכרת ההיוועדות עם משה; ואולם כאן היא משובצת במסגרת רחבה יותר. השינוי מדבר בעד עצמו:

"עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד לפני ה', אשר אועד לכם שמה, לדבר אליך שם. ונעדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח, ואת ארון ואת בניו אקדש לכהן לי. ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לא-להים. וידעו כי אני 'א-להיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם, אני ה' א-להיהם."

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTPROC@JER1.CO.IL

עם התוכן:

. INFO YHE-ABOUT

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב
לכתובת YHE@JER1.CO.IL

כל הזכויות שמורות 1996 ישיבת הר עציון